

CSILLAGOK ÉGBOLT NÉLKÜL

Gyerekek a holokausztban

CSILLAGOK ÉGBOLT NÉLKÜL

GYEREKEK A HOLOKAUSZTBAN

A holokauszt során a zsidó közösségek hatalmas megrázkódtatáson mentek keresztül, társadalmi és családi válságok legnagyobb mélységeit tapasztalták meg. Azok a gyerekek, akik ezt valóságként élték át, teljes mértékben elveszítették gyerekkoruk mindennapjait. Tragédiájuk újabb fordulatot vett, amikor a gettókba kényszerítették őket, ahol túlszűfolttság, éhség, fertőző betegségek, terror és erőszak várt rájuk. Ezeknek a gyerekeknek nagyon gyorsan kellett alkalmazkodniuk a megváltozott, ellenséges körülményekhez, melynek következtében sokan közülük „gyerek-felnőtté” váltak. A gyerekek, akiket erőszakkal elszakítottak családjuktól – akár azért, mert bujdosták őket, akár, mert koncentrációs táborokba deportálták őket – a szüleik nélkül folytatták a túlélésért való küzdelmet.

A gyerekkoruk elveszett!

Határozott helyzetük és életkörülményeik ellenére ezek a gyerekek továbbra is fantáziadús játékokat játszottak, rajzoltak, írtak, kifejezték reményeiket, álmaikat és félelmeiket.

Jelen kiállítás ezeknek a rajzoknak, verseknek, leveleknek és játékoknak egy válogatását tartalmazza, melyen keresztül, mint egy ablakon, bepillantunk a holokauszt idején élt zsidó gyerekek megindító és lenyűgöző belső világába. Az alkotásaikban megjelenő optimizmus, remény, kreativitás és gazdag képzelőerő csodálatos példája annak, milyen egyedülálló képességük van a gyerekeknek arra, hogy a leírhatatlan körülmények ellenére is megragadják az élet és az élni akarás erejét.

Lány a gettóban, Kovnó gettó, 1941-1944

Jacob Lipschitz (1903-1945)

Yad Vashem's Collections

Rosa Wurman-Wolf, gyermekotthon Wezembeekben, Belgiumban a háború alatt. Rosa még csak két éves volt, mikor szüleit az Auschwitz-Birkenau-i megsemmisítő táborba deportálták. Rosa túlélte a holokausztot.

Yad Vashem's Collection

Gyerekek ételért állnak sorban, lodzi gettó, Lengyelország
Jewish Museum Frankfurt, photo: Walter Genewein

SOÁ – A HOLOKAUSZT

A holokauszt egy példa nélküli, tömeges szisztematikus népirtás volt, melyet a náci Németország és kollaboránsai követtek el azzal a céllal, hogy eltöröljék a föld színéről a zsidó népet, kultúrájával és hagyományaival együtt. A nácik legfontosabb motivációja mellett az antiszemitizmus, a rasszista ideológia volt. 1933 és 1941 között a náci Németország egyre erősödő, kirekesztő politikát folytatott, melynek keretében a zsidó állampolgárokat megfosztották jogaiktól, majd vagyonuktól. Ezt követte a zsidó közösség megbélyegzése, majd összegyűjtése külön erre a célra kijelölt területeken. 1941 végére már egy átfogó szisztematikus hadjárat folyt a zsidóság ellen, melyet a nácik így neveztek el: „A végső megoldás a zsidó kérdésre”. Ez a politika nagy népszerűsége miatt szert Németországban, valamint az európai kontinens jelentős részein.

A náci Németország először az európai, majd később a teljes zsidóságot akarta megsemmisíteni. Először milliókat lőttek meg, majd több millió zsidót gyűjtöttek össze és zártak be marhavagonokba Európa teljes területén. Innen megsemmisítő táborokba deportálták őket, olyan ipari létesítményekbe, ahol gázzal gyilkolták meg az ide szállított zsidókat.

1945-re, a háború végéig mintegy hat millió zsidót gyilkoltak meg, közülük mintegy másfél millió gyerek volt.

A zsidó gyerekeknek csak egy kis százaléka élte túl a holokausztot.

A Yad Vashem Intézet hivatalosan 1953-ban jött létre azzal a céllal, hogy a holokauszt emlékezetének, dokumentációjának, kutatásának és oktatásának a központi helye legyen a világon. Mint a zsidó nép „élő, holokauszt-emlékműve”, a Yad Vashem Intézet őrzi a múlt emlékét és továbbadja annak tanulságait a következő generációk számára.

Jelen kiállítás a Yad Vashem Intézetben kiállított „Gyerekek a holokausztban: Csillagok égbolt nélkül” c. kiállítás adaptációja, melynek kurátora Yehudit Inbar.

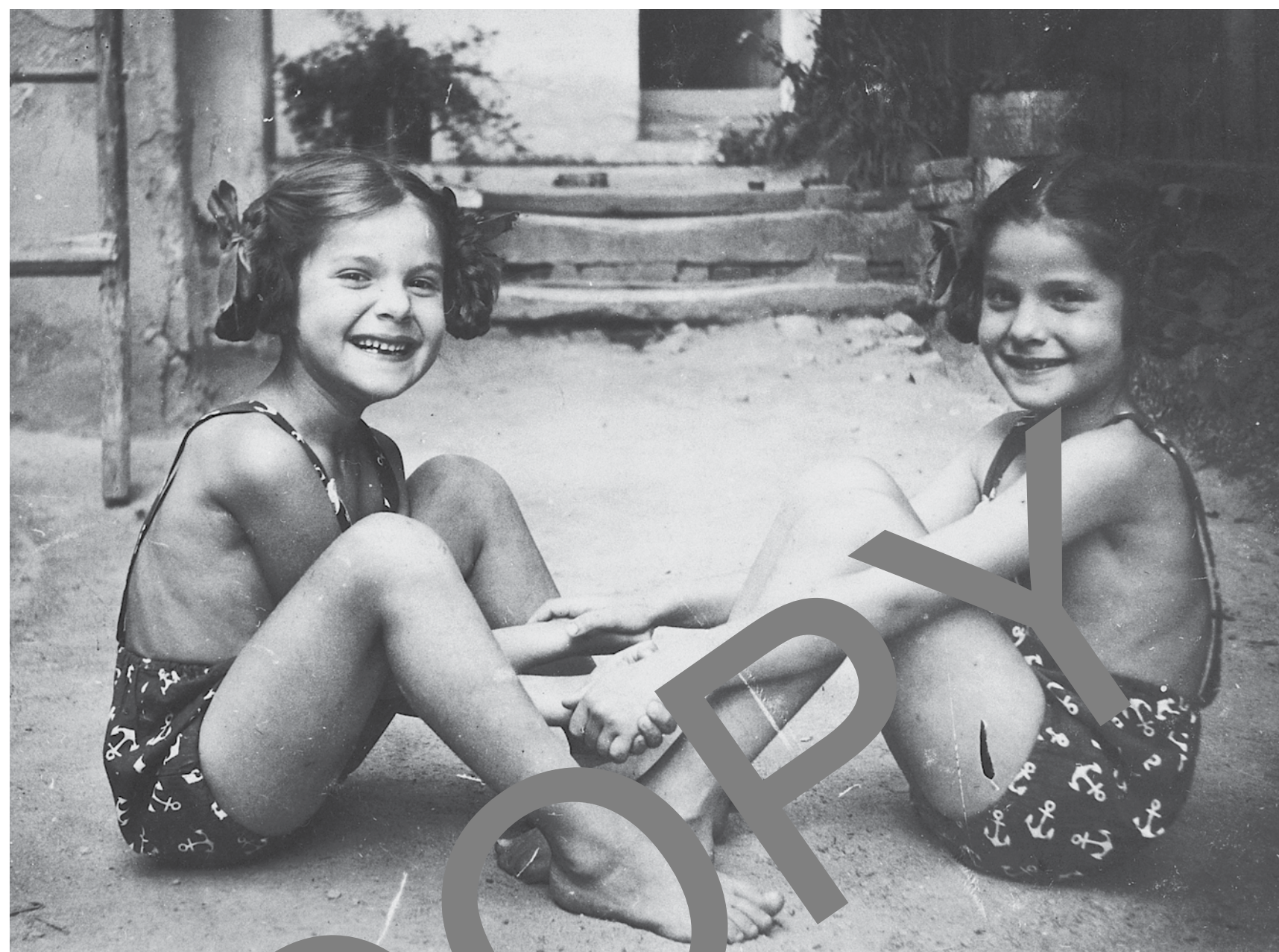
A kiállítást a Yad Vashem Intézet Utazó Kiállításokért Felelős Részlege állította össze.

Tervezés: Grafikai Stúdió, Informatikai Osztály, Yad Vashem

CSALÁD

„A gettóban rohantam a többi gyerekekkel ennivalót keresni, ennivalót lopni; még a falon túl is ástunk volna. Gyerekek voltunk, engem nem kaptak el, így tudtam élelmet szerezni. Ez volt a gyerekkorom!”

Yosef (Alterwein) Tirosh

A Csengeri ikrek, Yehudit és Leah, hat évvel a deportálás után, 1943
United States Holocaust Memorial Museum, Washington DC, USA

„Mindenki emlékszik rá, de mi nem emlékszünk senkire...
Édesanyánk nem mindig volt velünk, de mi ott voltunk egymásnak,
és ez elég volt, hogy legalább meg tudtuk fogni egymás kezét.”
Yehudit és Leah Csengeri

1944-ben Yehudit és Leah Csengerit, valamint édesanyjukat, Rosit az Auschwitz-Birkenau-i megsemmisítő táborba deportálták. A lányokat, akiket dr. Mengele „a csodaszép ikreknek” nevezett, azonnal a kísérleti blokkba vitték. Rosinak sikerült belopózkodni a két lány blokkjába, hogy a nehezen megszerzett kenyéréből segítse őket. A háború után az anya és lányai találkoztak az édesapával, aki szintén túlélte a holokausztot. Az ikrek voltak az egyedüli gyerekek túlélők a teljes rokonságból.

A holokauszt idején – a drasztikusan megváltozott körülmények hatására – a családi közösség felbomlott.

A biztonságot és támogatást nyújtó otthon, amit mindig is a szülők teremtettek meg gyermekeik számára, hirtelen megrendült. A rideg valóság megkövetelte a gyermeki lélektől, hogy megpróbáljon egyensúlyt találni a megváltozott élethelyzetben, amelybe belekényszerült; a szülők korlátozott lehetőségei között, amivel támogatni tudták; valamint saját lelkiereje között, ami segített neki megbirkózni az új kihívásokkal.

A háború évei alatt sok gyerek magára maradt sorsa alakításának felelősségével. Volt, hogy még a szüleikért, testvéreikért, és az egész tágabb családjáért is ők feleltek. Többüknek munkát kellett vállalniuk, hogy el tudják tartani a családjukat. Sokan leleményességükre és bátorságukra hagyatkozva, saját életük kockáztatásával próbáltak élelmet csempészni, míg mások lopni kényszerültek.

Ez időszak alatt a családtagokat sokszor elválasztották egymástól; szülőket és testvéreket deportáltak, vagy gyilkoltak meg. Akadtak olyan gyerekek, akik teljesen egyedül maradtak és csak önmagukra számíthattak az életben maradásért vívott harcban.

CSALÁD

TESTVÉREK

EVA SILBERSTEIN, SZÜL. 1929, POZSONY, CSEHSZLOVÁKIA

VERA SILBERSTEIN, SZÜL. 1931, POZSONY, CSEHSZLOVÁKIA

„Megérkeztünk Auschwitz-Birkenau-ba. Édesanyám szavai csengtek a fülemben – hogy én vagyok a nagyobb testvér, és nekem minden körülmények között vigyáznom kell rá (Verára). Aztán ott álltunk egy férfi előtt, aki jobbra mutatott, hogy én arra menjek, a húgomat pedig balra küldte... én egy centit sem voltam hajlandó mozdulni a húgom nélkül. Vera makacskodott, így nagyon erősnek kellett lennem. Megkérdeztem a férfit: <Maradhatok a húgommal?> Ő azt válaszolta: <Nem! Neki iskolába kell mennie, neked pedig dolgoznod kell!> Vera hozzám fordult és azt kérte: <Látod?> Egy szempillantás alatt kiszabadította magát a szorításomból és elrohant. Boldogan szaladt el.”

Eva (Silberstein) Grinstone

Mielőtt a pozsonyi gettót felszámolták volna, Elizabeth Silbersteinnek sikerült búvóhelyet szereznie a lányainak, Verának (13) és Evának (15), miközben ő maga egy másik helyen rejtőzött.

Sajnos a lányokat valaki feljelentette, így őket az Auschwitz-Birkenau-i megsemmisítő táborba deportálták, ahol elszakították őket egymástól – az egyik lány életben maradt, a másik meghalt. Verát gázkamrába küldték; Evát kényszermunkára vitték, ő túlélte a holokauszot.

Vera és Eva Silberstein, Pozsony, Csehszlovákia, 1939

Vera Silberstein rajzai, melyeket Pozsonyban készített 1943-ban, mielőtt Auschwitz-Birkenau-ba deportálták és meggyilkolták. A rajz bemutatja, Vera mennyire vágyott rá, hogy Erec Izraelben (akkori brit mandátumterületen) élhessen; a saját maga képét középre helyezte a pionír lányok körében, ahogyan elképzelte őket Erec Izraelben.

Yad Vashem's Collections, Gift of Eva (Silberstein) Grinstone, Cremorne, New South Wales, Australia

CSALÁD

ELVÁLÁS

CHANA HOFFMANN, SZÜL. 1934, SUCHA, LENGYELORSZÁG

„Azon a reggelen, mielőtt Mama elment, Hacus néni behozta a reggelit a szobámba, és egy nagy tál vizet is, hogy megmosakodjam. Azután... Mama át akart ölelni, mielőtt elválunk. Meg akart puszilni... azt, hogy elmegy, árulásnak tartottam.

Mama azt mondta Hacus néninek: <Vigyázz rá helyettem! Amikor mindez véget ér, visszajövök érte!>

Hacus néni egy fejkendőt adott Mamának, hogy úgy nézzen ki, mint egy parasztasszony. Én pedig ott álltam a konyhaablakban és néztem, ahogy Mama eltávolodik, messzebb és messzebb, a kendővel a fején, és a szívem összetört.”

Chana (Hoffmann) Aloni

Regina Hoffmann sikertelenül próbált megszöknie a chrzanówi gettóba, és kilencéves kislányát, Chanát is magával vitte. Sikertelenül elkerülniük a volt mosónőjük, Hacus asszony otthonáig. Regina arra kérte Hacust, vigyázzon Chanára a háború végéig, ő maga pedig megpróbált a sosnowieci gettóba jutni. Hacus vállalta ezt, így Reginának el kellett válnia lányától. Később az Auschwitz-Birkenau-i megsemmisítő táborban gyilkolták meg Reginát.

Chana Hoffmann az édesanyjával, Reginával (balra) a háború előtt

Hálóing, melyet Chanának a háború alatt készített Regina, és a leánykori neve van belehímézve - Regina Buchnik. Ez a hálóing az egyetlen dolog, ami Chanának az édesanyjától maradt

Yad Vashem's Collections, Gift of Chana (Hoffmann) Aloni, Bnei Brak, Israel

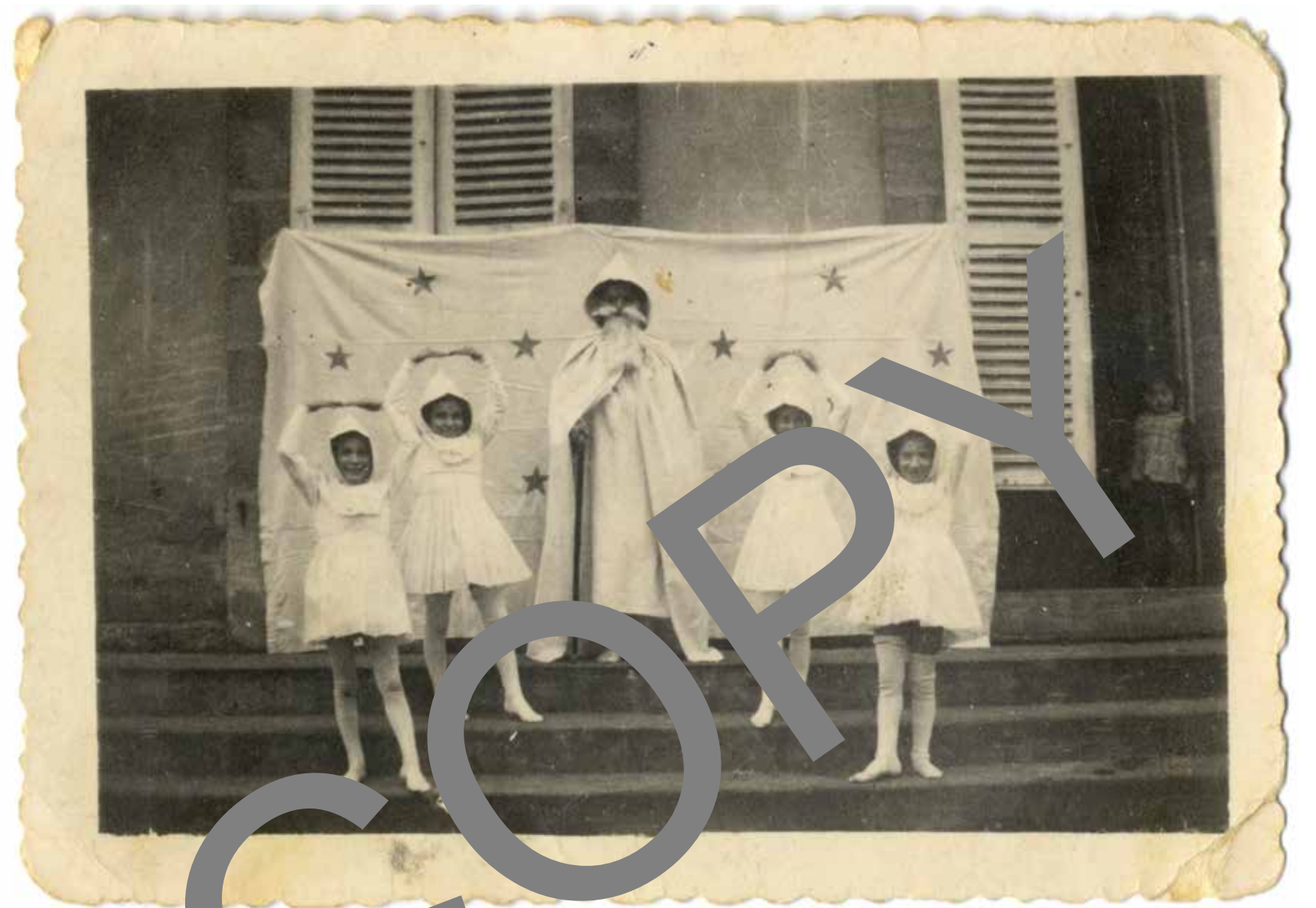
„Egyedül voltam a szobában. Annyira hiányzott a Mama... Abban a hálóingben voltam, amit mama varrt és hímzett nekem. Később örültem, mikor rajtam volt; a mai napig megőriztem, ez az egyedüli emlékem anyukámtól.”

KI VAGYOK ÉN?

„Melyik a fontosabb?

Az az identitás, amivel
születtem, vagy az, amit most
érzek magaménak?"

Sara (Warszawiak) Avinun

Huguette és Micheline Mosieznik egy karácsonyi előadáson abban a francia zárda-ban, ahol bűjtatták őket.

Yad Vashem's Collections, Gift of Miriam (Micheline Mosieznik) Hochstein, Tel Aviv, Israel, and Huguette (Mosieznik) Ramon, Holon, Israel

Mikor megkezdődött a francia zsidóság deportálása, Micheline Mosieznik (6 éves) és testvére, Huguette (2 éves) egyik bűvőhelyről a másikra került, míg végül édesanyjuk egy árvákat befogadó zárdába adta be őket. Ezen a helyen a két lány szigorú katolikus nevelést kapott, és részt vett minden keresztény szertartáson. A háború után az anyukának sikerült meggyőznie a zárda vezetőségét, hogy adják vissza neki a lányait.

A második világháború vége felé kevés zsidó gyerek maradt életben. Voltak, akik hamis keresztény személyazonossággal keresztény családoknál, vagy kolostorokban rejtőzve éltek túl a háborút. Beléjük fordult, hogy zsidónak lenni egyet jelent a halállal; ezért sokan a háború befejeztével nem voltak hajlandóak megválni keresztény identitásuktól és visszatérni zsidó gyökereikhez. Előfordult, hogy mikor a rokonok közül életben maradt túlélő a bűjtató családhoz ment, hogy magához vegye a gyereket, az nem akart vele menni. Azok a kisgyermek, akiknek a szüleit meggyilkolták, gyakran nem tudták, mi a valódi nevük, hol és mikor születtek, vagy kik voltak a szüleik.

KI VAGYOK ÉN?

A ZSIDÓ GYÖKEREKHEZ VALÓ VISSZATÉRÉS NEHÉZSÉGEI

MARTA WINTER, SZÜL. 1935, CZORTKOW, LENGYELORSZÁG

„Kitöröltem Martát. Teljes egészében Krysia voltam”

Marta (Winter) Goren

Amikor Marta Winter nyolcéves volt, az anyukája hamis iratokkal átsempészte őt a czortkowi gettóból Varsó „árja” oldalára, ahol a lány Krysztyna (Krysia) Griniewicz néven élt tovább. Az anyuka a család egyik barátjánál, Jozef Szulcnál helyezte el őt. A varsói lengyel menekülés ideje alatt a Szulc családnak el kellett hagynia otthonát. Martát és a család dalosát, Szaplinska keszonyt koncentrációs táborba hurcolták. A háborút túlélve ők visszatértek Varsóba. Marta nagypapja és nagybácsija felkutatták őt, majd elmentek érte, hogy magukhoz vegyék. Marta az évek során buzgó katolikussá vált – ellenére rokonainak és nem volt hajlandó csatlakozni családjá életben maradt tagjaihoz. Tiltakozása ellenére Martát a nagypapja otthonába vitték, ahol a kislány továbbra is megőrizte keresztény hitét. Akarata ellenére végül egy zsidó gyermekotthonba helyezték el, ahonnan a többi bentlakó gyerekkel együtt kivándorolt Erec Izraelbe (Izrael földjére).

Marta a háború idején

„A gyermekotthonban... ott hallottam a kibucról, és az álmomról, hogy egy zsidó államot hozzunk létre Izrael Földjén. Idővel kezdtem megbarátkozni a ténnyel, hogy zsidó vagyok, és hogy a barátaimmal együtt Erec Izraelbe fogunk menni. Ennek ellenére a nevem még mindig Krysia volt.”

Madonnát és Jézust ábrázoló medál, melyet Marta viselt
Yad Vashem's Collections, Gift of Marta (Winter) Goren, Rehovot, Israel

KI VAGYOK ÉN?

ÚJRA A CSALÁDDAL

EVA WALTER, SZÜL. 1935, BUDAPEST, MAGYARORSZÁG

„Amióta csak felnőttem, mindig azt gondoltam, kár, hogy ő (édesanyám) visszajött és nem halt meg, mint az anyák közül legtöbben (ezek borzalmas, kemény szavak), de hadd magyarázzam meg. Ami édesanyámat illeti, ha 'ott' életét vesztesse volna, megmenekült volna mindattól a szenvedéstől, amit a hazatérése 10 napja alatt élt át. Találkozott végül velem, az egyetlen lányával... de látta a szememben, hogy megrémültem tőle.

Az én szemszögemből nézve egy tízéves kislány voltam, aki úgy emlékezett az anyukájára, amilyen akkor volt, mikor kilenc hónappal korábban elváltunk, nem úgy, mint amikor viszontláttuk egymást. Amikor visszatért, csont és bőr volt. Kopasz volt, és nem tudott megállni a saját lábán... nem mertem a közelébe menni, megérinteni, vagy pusztítani neki.”

Dvora Peleg (Eva Walter)

1943-ban Eva Walter édesapját munkaszolgálatra hívták. 1944 októberében, hét hónappal Magyarország náci megszállása után édesanyját, Ilonát a Bergen-Belsen koncentrációs táborba deportálták. Éva egyedül maradt Budapesten. Rokonok vették magukhoz és viselték gondját. Nem sokkal ezután mindannyiukat a budapesti gettóba zárták, ahol később megölték a felszabadulást.

Ilona Bergen-Belsen-ben szabadult fel válságos egészségi állapotban, tifuszban szenvedett, teljesen le volt gyengülve. A halál szélén állva ragaszkodott hozzá, hogy visszajusson Budapestre és viszontlássa lányát és férjét, mielőtt meghalna.

Ilona nem sokkal azután hunyt el, hogy újra látta lányát, Évát; férjével, aki szintén túlélte a táborokat, már nem tudott találkozni.

Éva Walter édesanyjával, Ilonával a háború előtt

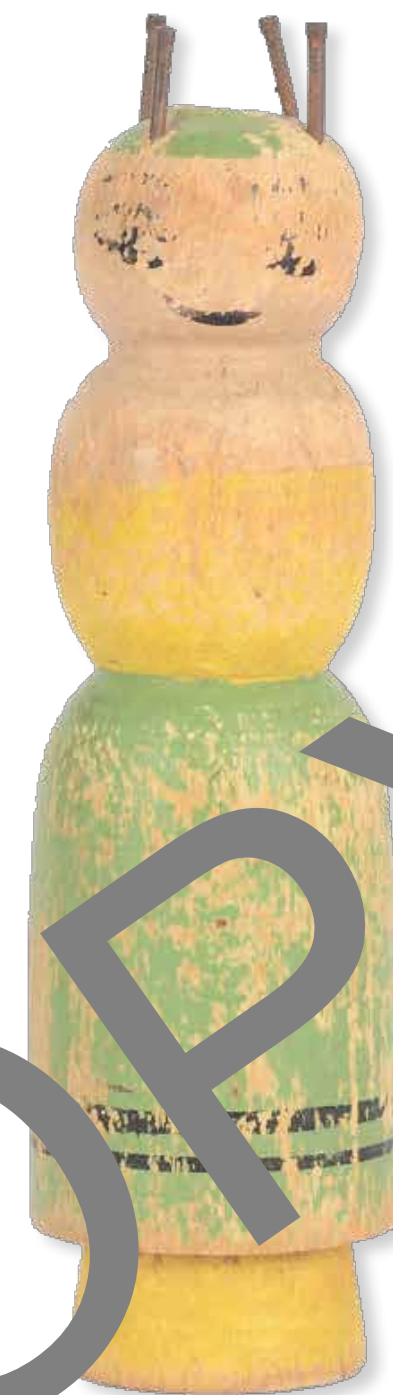
„W. I.” (Walter Ilona) monogrammal hímezett zsebkendő, melyet a kis Eva magánál tartott, miután édesanyját a Bergen-Belsen-i koncentrációs táborba deportálták.

Yad Vashem's Collections, Gift of Dvora Peleg (Eva Walter), Kiryat Tivon, Israel

JÁTÉK

„Vajon az unokáim el tudják képzelni, hogy miután egyszer menekülés közben elvesztettem a játékmackómat, hajtűkkel kezdtem játszani? Bármilyen tű, egy egyszerű hajlított fémdarab azonnal babává változott. A gyufaskatulyából ágy lett... Ha találtam egy gyertyát, addig rágtam a faggyút, míg megpuhult, így konyhai eszközöket, kis csészéket, tányérokat tudtam készíteni belőle. Néha az ujjaimra is arcokat festettem, így azok is babákká változtak, és ennyi elég is volt nekem.”

Ruth (Yurgrau) Lavie

A cérnaorsóból lett baba Daniel Ehrenkrantz játéka volt, mikor testvérével, Lisette-tel a dadusnál rejtőztek Franciaországban. Daniel a későbbi rejtékhelyeken is végig megőrizte a babát, egészen a háború végéig.

Yad Vashem's Collections, Gift of Lisette Ehrenkrantz Galel, Ramat Hasharon, Israel

A játék és a holokauszt elsőre talán ellentétes fogalmaknak tűnhetnek. Ha azonban belegondolunk, hogy az egyszerű hétköznapiakban a játékban a gyerekek fantáziája és kreativitása mutatkozik meg (ahol képesek megteremteni a maguk világát és szabályokat állítani benne), akkor a holokauszt idején, amellet, hogy élményt nyújtott a gyermekek számára, a játék a mentális túlélés egyik fontos eszközévé vált.

JÁTÉK

A JÁTÉK ÉS A JÁTÉKESZKÖZÖK

HENRYK "YUREK" ORLOWSKI, SZÜL. 1931, VARSÓ, LENGYELORSZÁG

KAZIMIERZ "KAZSEK" ORLOWSKI, SZÜL. 1933, VARSÓ, LENGYELORSZÁG

„Mindegyikünk seregében megvoltak a hősök és a vezérek.

Az első közülünk, aki elolvasott egy könyvet, behívhatta annak hősét a hadseregébe. Persze, hogy az én seregemnek voltak a leghíresebb hősei!

Aztán egyszer, mikor édesanyám elmesélte nekünk Robin Hood történetét, az öcsém felugrott és betette Robin Hoodot az ő hadseregébe, megelőzve ezzel engem. Onnantól kezdve az ő seregének Robin Hood volt a vezére; a fenébe is! Semmit sem tehettem. Mielezka asszony pincéjében építettem magunknak egy palotát, ahol a feleségeinkkel élhattünk. Én voltam Tarzan világ ura, az öcsém pedig Richard Grenadier.”

Uri Orlev (Henryk "Yurek" Orlowski)

Henryk „Yurek” Orlowski és az öccse Kazimierz „Kazsek” Varsóban éltek szüleikkel Zofióval és Maximiliannal. Mikor kitört a háború, Maximiliant besorozták a lengyel hadseregbe, Zofiaék és a gyerekeknek a varsói gettóba kellett költözniük, ahol Zofiát később meggyilkolták. A gyerekeket Stefania Rosenzweig vállalta magára, hogy gondja viselje a két fiúnak. Sikerült bűvőhelyet találnia számukra, később pedig sikerült mindhármuk részére Párizsba szóló bevándorlási vízumokat szereznie. Ez lehetővé tette számukra, hogy a Bergen-Belsen-i koncentrációs táborban egy különleges részlegbe kerüljenek, amelyet kifejezetten ezen vízumok birtokosai számára hoztak létre és ahol az életkörülmények jóval elviselhetőbbek voltak. Mindhárman túléltek a háborút.

Yurek Orlowski és testvére, Kazsek, mikor Erec Izraelbe érkeztek

A mindennapok során Yurek és Kazsek Orlowski gyakran maradtak magukra, ilyenkor igyekeztek valamilyen hasznos tevékenységgel elűtni az idejüket. Papírból, fából vagy bármilyen más lehetséges anyagból játékkatonákat készítettek és azokkal játszottak. A katonák erődökben, építményekben „harcoltak”, amit a gyerekek szintén a rendelkezésükre álló anyagokból építettek. Bergen-Belsen-ben a fiúknak sikerült begyűjteniük még néhány játékkatonát a sajátjaik mellé egy másik gyerektől, aki szintén a táborban raboskodott. A felszabadulás után a testvérek a németországi Hillersleben városába kerültek, ahol a játékgyűjteményt további katonákkal gyarapították, melyeket üresen hagyott német otthonokban találtak.

Yad Vashem's collections, Gift of Uri Orlev, Jerusalem, Israel.

JÁTÉK

TÖRTÉNETEK ÉS RAJZOK

NELLY MIESES, SZÜL. 1935, LVOV, LENGYELORSZÁG

„Az 'Egy szerencsés véletlen' kitalált történet, egy kislány képzeletének szüleménye, egy 'Hamupipőke' gonosz mostohával. Egy nap egy kislány menekülés közben egy palotára talált, benne egy gyönyörű hercegnővel. A hercegnő behívta a kislányt, kérte, hogy maradjon vele, és ennek a 'szerencsés véletlennek' köszönhetően a kislány ezután boldogan élt. A díszletek, a bútorok, a zongora, a pad, az ajtók és a kék szoba mind emlékezetből készült rajzok a háború előtti életünkről és a házunkról Lvovban. A kék ruha is egy régi, valódi ruhám emlékezetből készült rajza.”

Nelly (Mieses) Toll

Hogy gyorsabban teljen az idő a rejtékhelyen, Nelly Mieses rajzokkal illusztrálta azokat a történeteket, melyeket édesanyja, Rozia mesélt neki. Nelly rajzai az édesanyjától hallott mesék világát ötvözik a háború előtti életének emlékeivel. A vidám, színes akvarell festmények nagyon dekoratívak, rengeteg apró részlettel tarkítva. Nelly alkotásaiban egy elbűvölő világot teremtett, melyben a gyerekek szabadon, kedvükre játszhatnak.

Mindez szöges ellentétben állt Nelly valós környezetével, a fogvatartott világával, amely egyetlen szobára korlátozódott, ahol teljesen csendben kellett maradni, nehogy felfedezzék őket. Nelly és Rozia túléltek a háborút, és miután Lvov felszabadult, kiderült, hogy az egész családból egyedül csak ők maradtak életben.

Nelly és édesanyja, Rozia, Teplice, Csehszlovákia, 1946
Courtesy of Nelly Toll

Nelly Toll, **A történet: Egy szerencsés véletlen** c. sorozatból, 1943
Anya és lánya, vízfesték és ceruza papíron
A zongoránál, vízfesték és ceruza papíron
Yad Vashem's Collections, Courtesy of Nelly Toll

GYEREK KÉNYSZERMUNKA

„A gettóban nincsenek gyerekek

– csak kis zsidók... a gettóbeli
gyerekeknek dolgozniuk kell.

Ha nem, akkor szembe kell
nézniük azzal a veszéllyel, hogy
a szüleiktől elszakítják, majd
ismeretlen helyre viszik őket.”

Josef Zelkowicz

Gyerekek szennyvizet húznak, Lodz gettó, Lengyelország
Yad Vashem's Collections

Gyermek munkakönyv, Lodz gettó, Lengyelország: Nelkenbaum Muniek,
10 éves tanonc egy fémipari gyárban
Yad Vashem's Collections

A lodzi gettóban a gyerekeknek 10 évesen, vagy néha az előtt kellett elkezdeniük a munkát. A gettó szinte mindegyik műhelyében dolgoztatták őket; voltak, akik felnőttmunkákat is végeztek, mivel a munka jelentette számukra a „biztosítékot” az élethez. Ahhoz, hogy életben maradjanak, bizonyítaniuk kellett, hogy szükség van rájuk. A lodzi gettó gyermekeinek a legtöbbjét meggyilkolták.

A munkát az alatti gyerekeket is behívtak munkaszolgálatra, vagy kényszermunkára gettóban, táborokban, vagy más keretek között, néha felnőttekkel együtt, máskor elkülönítve. A gyerekek gyorsan fogadták az üzenetet - mivel a nácik számára az egészséges munkaerő létfontosságú volt, - hogy a munka magát az életet jelenti. Éppen ezért minden munkát elvégeztek, amit rájuk osztottak, még a legkeményebb feladatokról sem riadtak vissza.

GYEREK KÉNYSZERMUNKA

GYEREKMUNKA

STEFAN COHN, SZÜL. 1929, ZUELLCHOW, NÉMETORSZÁG

„Robotoltam, mint a többiek is – nagy fapapucsban, kapával, lapáttal, és általában minimális teljesítménnyel.”

Thomas Geve (Stefan Cohn)

1939-ben a Cohn család Berlinbe költözött. Amikor a zsidó iskolákat bezárták, Stefanak a zsidó temetőben kellett dolgoznia. 1943 nyarán Stefan és édesanyját, Berthát az Auschwitz-Birkenau-i megsemmisítő táborba deportálták, ahol Berthát meggyilkolták. Stefan a téglagyárba osztották be munkára. 1945 januárjában – amikor a nácik megkezdték a tábor kiürítését - halálmenetben Németországba meneteltették. 1945 áprilisában az amerikai csapatok szabadították fel Buchenwaldban. 79 rajzát, melyek a koncentrációs táborokban átélt időszakot mutatják be, ekkor készítette el.

Stefan Cohn (balra) két, szintén kényszermunkára rendelt társával a zsidó temetőben, Weissensee, Berlin, 1942
Courtesy: Werner Jacobsohn, New York, USA

Ami gyerekek százainak mentette meg az életét (A téglagyár), ceruza, színes ceruza és vízfesték papíron

Napirend, ceruza, színes ceruza és vízfesték papíron

Yad Vashem's collections, Gift of the artist

GYEREK KÉNYSZERMUNKA

GYEREKMUNKA

DANIEL CHANOCH, SZÜL. 1933, KOVNÓ, LITVÁNIA

„Micsoda német katonatiszt... elintézte, hogy a németek konyháján dolgozhassak... Magas és megnyerő voltam, barátságos külsővel. Lehet, hogy a fiára emlékeztettem, így az SS konyhájára osztott be... Kifényesítettem a cipőjét, kitakarítottam a szobáját, és a legfontosabbat kaptam tőle, ami a többi gyereknek nem volt: egy fogoly egyenruhát. Gondolj csak bele, micsoda 'teljesítmény'! Hozzájutottam egy csíkos egyenruhához. Ez annak a kitüntetésnek volt, hogy kiválasztottak munkára.”

A kovnoi gettó felszámolása után, 1944 júliusában Daniel bekerült Németországba, Landsbergbe, a Kaufering kényszermunka-táborba, ahol a parancsnoki irodában, illetve a konyhán kellett dolgoznia. Később az Auschwitz-Birkenau-i megsemmisítő táborba szállították át, ahol az áldozatok személyes holmijait szállító kizikocsikat kellett húznia. 1945 januárjában az egyik halálmenetben a mauthauseni koncentrációs táborba került, onnan pedig tovább a gunskircheni koncentrációs táborba Németországba, ahol végül 1945 májusában szabadult fel.

Daniel Chanoch (balra) és testvére, Uri, a háború utáni találkozásukkor, Bologna, Olaszország, 1945

A landsbergi koncentrációs táborból származó rabnadrág, amit Daniel Chanoch adományozott a Yad Vashem számára. Daniel Chanoch maga is fogoly volt számos koncentrációs táborban, az ott kapott rabruhájának fontos szerepe volt a túlélésben, de ezt a nadrágot nem ő viselte.

Yad Vashem's Collections, Gift of Daniel Chanoch, Karmel Yosef, Israel

OKTATÁS

„Az egyetlen vigaszt ebben hosszú, borús időszakban a könyvek jelentették számomra... Jadwiga [a lány a családban, akik bújtatták] iskolába járt, és minden nap új könyvet hozott nekem a könyvtárból... ha nem olvastam volna folyamatosan, biztos vagyok benne, hogy szellemi halott lett volna belőlem, vagy még annál is rosszabb. Egyfolytában olvastam. Minden nap kiolvastam egy új könyvet. Mi mást is tehettem volna azon a dohos padláson? A folyamatos olvasás volt az én általános iskolám középiskolám és egyetemem.”

Jakov Goldstein

Több mint két éven keresztül Jakov Goldstein egy titkos padlásra rejtőzött annál a családnál, akik bújtatták.

Gyerekek egy illegális (földalatti) iskolában tanulnak, Kovnó gettó, Litvánia
© David Vashem's Collections

A kovnói zsidó vezetőség olyan döntést hozott, melynek értelmében a gettóbeli gyerekek folytatni tudták az iskolát és zsidó tanulmányaikat, bármekkora kihívást és nehézséget jelentett is ez. Illegális iskolákban, kis létszámú osztályokban folyt a tanulás, de sokszor a tanárok privát lakásaiban is. A gyerekek örömmel vették, hogy iskolába járhattak, és egyfajta napirend szerint élhettek.

A holokauszt idején a nehéz életkörülmények és az oktatás szigorú korlátozása ellenére a zsidó szervezetek különböző alternatív keretek között próbálták folytatni az oktatást a gyermekeik számára - tanulóköröket, könyvtárakat, gyermekszínházakat hoztak létre, művészeti képzést indítottak, tantermeket biztosítottak. A fiataloknak szervezett oktatást tudtak nyújtani, ahol a zsidó hagyományokra és erkölcsi értékekre tanították őket. Ezek a tevékenységek nagyon fontos szerepet töltöttek be a gyerekek életében; formálták egyéniségüket és egyfajta stabilitást jelentettek számukra.

Voltak azonban olyanok, akik rejtekhelyeken bujkáltak és nem tudtak semmilyen oktatási formába bekapcsolódni. Ezek a gyerekek, ha tehették, könyveket olvastak, vagy a velük együtt bujkáló felnőttektől kaptak olvasnivalót.

Sok gyereket azonban annyira lekötött az életben maradásért folytatott mindennapos küzdelem, hogy egyáltalán nem volt lehetőségük tanulni a holokauszt idején.

GYERMEKOTTHONOK

1944. március 11

„Kedves Papa!

[illegible]

Levél, melyet Georgie Halpern, az Izieu-beli gyermekotthon egyik lakója írt édesapjának

A második világháborút megelőzően a gyermekotthonokat azért hozták létre, hogy barátságos kört és megfelelő oktatást nyújtsanak árva gyerekeknek, vagy azoknak, akikről a szüleik valamilyen okból nem tudtak gondoskodni. A holokauszt idején ezek az otthonok sok olyan, felügyelet nélkül maradt gyereket fogadtak be, akiknek szülei kényszermunkásként dolgoztak napközben, vagy korábban táborokba deportálták őket.

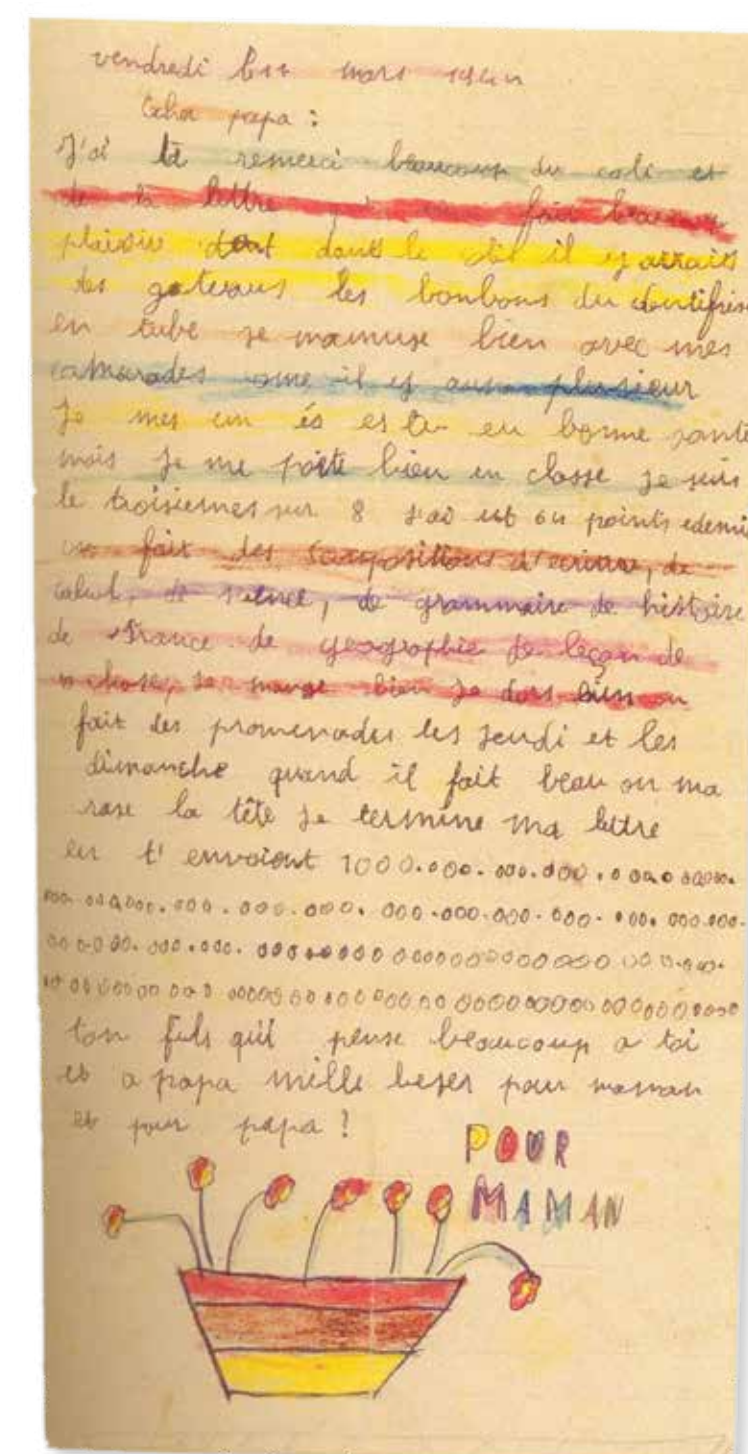
Európa szerte sok ilyen intézmény működött. Csak Varsóban 100.000 gyerekből mintegy 30.000 lakott gyermekotthonban. Az itt dolgozó gondozók teljes mértékben elkötelezettek voltak a gyermekek iránt és mindent megtettek azért, hogy normális életkörülményeket biztosítsanak számukra. A rengeteg mentési kísérlet ellenére a legtöbb otthont felszámolták, a gyerekeket pedig tanáraikkal és gondozóikkal együtt megsemmisítő táborokba deportálták.

Gyerekek körtáncot látnak a weimari királyi gyermekotthonban, Belgium
Yad Vashem's Collections

Az esti sorakozó idején felvont zászló a wezembeeki gyermekotthonban, Belgium
Yad Vashem's Collections, Gift of Marie Blum-Albert, Brussels, Belgium

Georgie Halpern
 édesapájához írt levele az
 Izieu-beli gyermekotthonból,
 Franciaország, 1944.
 március Izieu-ből minden
 gyereket az Auschwitz-
 Birkenau-i megsemmisítő
 táborba deportáltak.

Courtesy: Serge Klarsfeld, France

OKTATÁS

ÖNÁLLÓ TANULÁS

GYURKA KLEIN, SZÜL. 1932, BUDAPEST, MAGYARORSZÁG

„Az egyik gyerekkori könyvem, 'Az emberiség története' minden tanáromnál többet tanított nekem.

Moshe Eitam (Gyurka Klein)

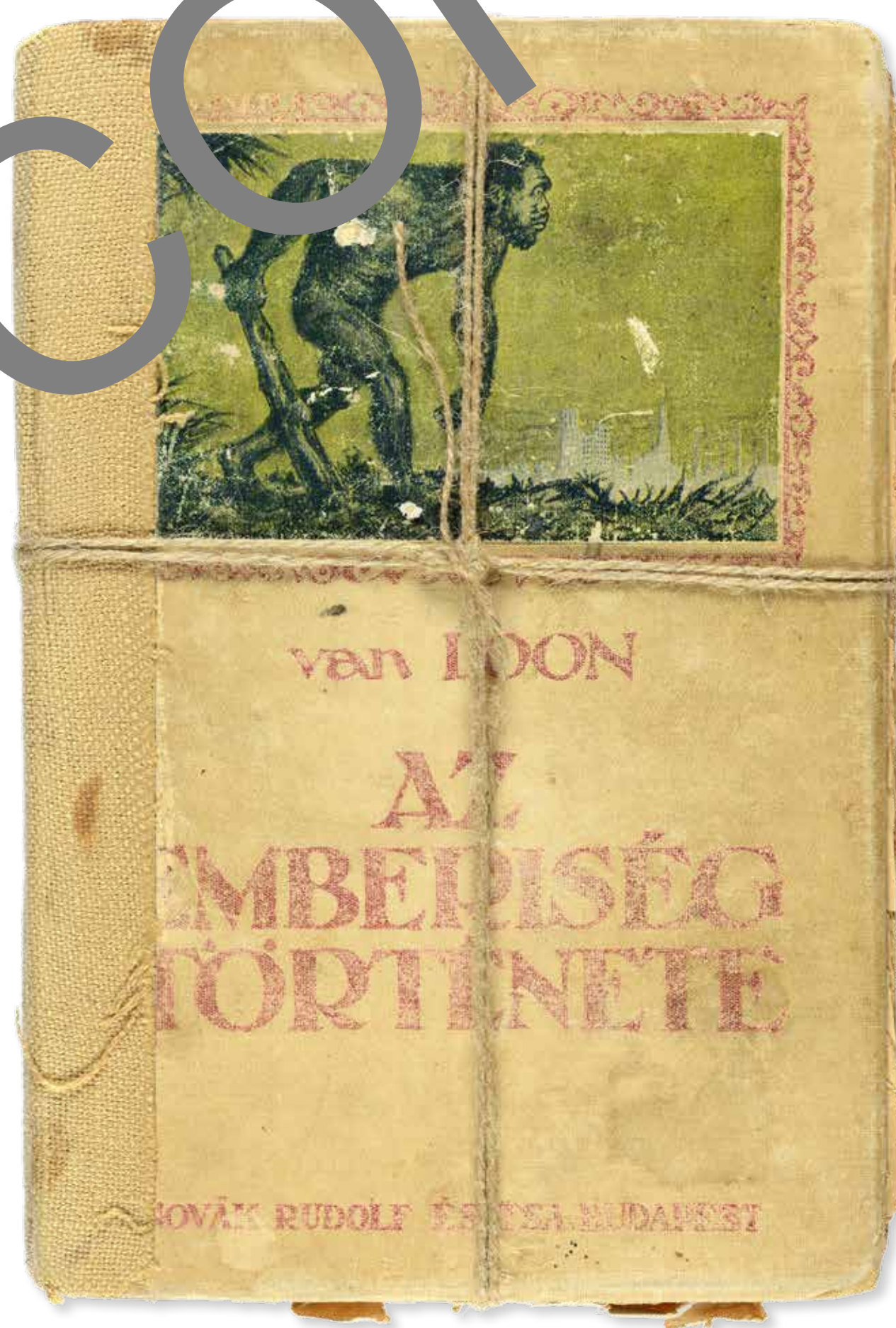
Klein Gyurka, mikor 12 évesen az otthonából egy budapesti gyermekotthonba, egy úgynevezett „csillagos házba” került (a hatóságok által a zsidók számára kijelölt házak), magával vitte „Az emberiség története” c. könyvet. Gyurka innen átkerült egy, a Vöröskereszt kezelés alatt működő zsidó gyermekotthonba, amelyet egy zsidó segélyügyi szervezet (HaHalutz) vezetett.

Egy napon vöröskeresztiek (a magyar fasiszta mozgalom tagjai) jöttek be az otthonba, és annak minden lakóját a gettóba vitték.

Gyurka ragaszkodott a könyvéhez, még akkor is magával vitte, mikor egyedül megszökött a gettóból. Később megtalálta az édesanyját, akivel egészen a felszabadulásig együtt rejtőztek.

Klein Gyurka és édesanyja, Budapest, 1945. április

Az emberiség története lexikon

Yad Vashem's Collections, Gift of Moshe Eitam, Haifa, Israel

ÜNNEPEK ÉS HAGYOMÁNYOK

„Nagyon vártam már a napot, amikor a bármicvómat ünnepelhetem... és aztán el is érkezett az a nap... A zsinagógám az a mélyedés volt, amit én magam ástam a földbe. A saját kezeimmel egy gödröt vájtam a talajban, amit teleraktam gallyakkal. Miután elkészültem, kicsit felemeltem a fejem és körülnéztem... az ágak mind beszélni kezdtek hozzám, mintha élő sírkövek lettek volna. Olyan volt, mintha ünnepelni kezdtek volna körülöttem. Még egy kicsit bámultam az ékeket a kis sírköveket, mint azt a közösséget, melyet korábban mindig ott volt körülöttem, de többé nem létezett, csak az emléke maradt meg.”

Eliyahu (Rozdzial) Raziel

Vittorio (Victor) Reginiano imago (tfl)
Yad Vashem's collections, Gift of Victor and Shulamit Reginiano, Rishon LeZion, Israel

1940-ben Vittorio Reginiano családot a líbiai Tripoliból az olasz Villa Olivato gyűjtőtáborba deportálták. Ott egy zsidó sakter (rituális metsző) a 13 éves Vittorionak egy tllint (imaszijat) s egy ünnepi imakönyvet ajándékozott bármicvója alkalmából. Az imaszij a háború alatt végig Vittorionál volt.

A bármicvó, melyet a zsidó fiúk 13. életévük betöltésekor ünnepelnek, a gyerekkorból a férfikorba való átlépést jelenti. Miután a fiúk elérik ezt a kort, teljes felelősséggel tartoznak tetteikért, és minden micvát (zsidó parancsolatot) be kell tartaniuk. Ez az esemény az egyik legfontosabb pillanat minden zsidó fiú életében - csak úgy, mint családjuk és vallási közösségük számára is – egy igazi mérföldkő, melyet különleges szertartással szokás megünnepelni a zsinagógában, vagy egy, a zsidóság szempontjából fontos helyen. A náci uralom évei alatt keveseknek adatott meg méltó módon megünnepelni a bármicvójukat, ha egyáltalán sikerült. A holokauszt idején ez az ünnepség más értelmet és jelentőséget kapott, csakúgy, mint a zsidó életvitel egyéb rituáléi is.

Egy ilyen különleges alkalom, mint a bármicvó megtartása, vagy akár egy születésnap megünnepelése a szeretet és az összetartozás érzését közvetítette, megőrizve a múlt értékeit.

Reményt ébresztett a létezés jogától megfosztott gyerekekben, hogy lesznek még jobb napjaik.

Egy születésnap kapaszkodót adott egy széthulló világban, melyben az idő és a tér biztos pontjai gyorsan tovatűntek.

ÜNNEPEK ÉS HAGYOMÁNYOK

BÁRMICVÓ

MEIR MUHLBAUM, SZÜL. 1930, BERLIN, NÉMETORSZÁG

„Akkor (Westerborkban) jött el az időpontja, hogy kisebbik bátyám, Meir, a bármicvó korába lépett. Édesapám gondoskodott róla, hogy legyen valaki, aki megtanítja mindarra, amit egy fiúnak a bármicvóra tudnia kell: mit kell tennie, mikor a 'Tórához hívják' és áldást kell mondania a Tóraolvasásra, sőt még a Tóratekercsből is fel kell olvasnia. Nekem sikerült még egy ajándékot is 'szereznem' a bátyámnak. Egy asszony... elhagyta az imakönyvét. Szóval... én meg beleírtam egy üzenetet a bátyámnak, azt adtam neki ajándékba a bármicvójára. A bátyámat felhívták a Tórához, az emberek ittak az egészségére, és megették a (kenyér) sálit.”

Bilha Muhlbaum

Shlomo és Mina Muhlbaumnak négy gyermekük volt, köztük Meir és Bilha. 1933-ban a család Berlinből Amszterdamba menekült. 1941-ben Shlomot a westerborki tranzittáborba deportálták, majd két évvel később a család többi tagja is idekerült. Innen a Bergen-Belsen-i koncentrációs táborba vitték őket. 1944-ben egy különleges fogolycsere program keretében zsidókat bocsátottak el cserébe olyan német templomosokért, akik Erec Izraelben (Izrael földje, akkori brit mandátumterület) éltek. A család ennek az akciónak a keretében, Törökországon keresztül érkezett Erec Izraelbe, majd Tel-Aviv-ban telepedett le.

Meir Muhlbaum az amszterdami iskolában, Hollandia, 1937 után

Imaszij (tefillin) és annak tárolására használt, finom anyagból készült hímzett táska, ismeretlen deportált tulajdona, melyet a fiatal Meir Muhlbaum bármicvója alkalmából kapott a westerborki tranzittáborban.

Yad Vashem's Collections, Gift of Meir Muhlbaum, Herzliya, Israel

ÜNNEPEK ÉS HAGYOMÁNYOK SZÜLETÉSNAPOK

JADZIA BEITNER, SZÜL. 1933, KATOWICE, LENGYELORSZÁG

„Emlékszem a 11. születésnapomra a táborban... egy szénnel teli vödör állt a fűtőtest mellett – a legcsodálatosabb ajándék, amit valaha kaptam! Volt mellette egy lópatkó alakú üdvözlőkártya, egy emlékkönyv... egy fekete kötény darabjaiból kivágva, valamint egy szív alakú napló, ami kinyitva virágformát adott. Azon a születésnapomon a legkülönlegesebb ajándék, ami várt rám a konyhából származott... egy tálcán egy tál leves állt, egy tányéron pedig valódi répa és krumpli.”

Yochit Mendelson (Jadzia Beitner)

Lengyelország német megszállása után a Beitner családot – Hermannt és Bilát, valamint gyermekeiket: Annyt, Nathant, Zusiaát és Jadziát - Sosnowiec városába deportálták. Nem sokkal ezután Herman, az apa, fiával (Nathan) és nagybikájával (Anny) elmenekültek a városból. Bila és a két kislánya, Zusia (10) és Jadzia (6) Sosnowiecben maradtak. 1942 januárjában, Herman és Nathan halálát követően sikerült visszajutnia Sosnowiecbé, ahol találkozott édesanyjával és testvéreivel.

Egy hónappal később Annyt az oberaltstadti munkatáborba vitték, majd néhány hónapra rá Zusia is ide került. 1943 tavaszán az édesanyát, Bilát a legkisebb lányával, Jadziával együtt a scherodolai gettóba zárták, majd amikor ugyanabban az évben a gettót felszámolták, őket is Oberaltstadtba küldték, ahol Jadziát - a tábor legfiatalabb foglyát – takarítási munkára osztották be. 1944. március 4-én fogolytársaival együtt ünnepelték Jadzia tizenegyedik születésnapját.

Bila Beitner és lányai 1945 májusában szabadultak fel Oberaltstadtban.

Jadzia Beitner a háza előtt

A két emlékkönyv, melyeket Jadzia a 11. születésnapjára kapott az oberaltstadti munkatáborban, 1944

Yad Vashem's Collections

BARÁTSÁG

„A raktárhelyiségben, ahova beosztottak, egy ismerős alakot pillantottam meg... <Benek!> Úgy fordult hátra, mintha kígyó marta volna meg. <Mula!> Egymás nyakába borultunk és hátba veregettük egymást. Később egyszerre kezdtünk el kérdezősködni. <De hogyan...?> Aztán hirtelen elhallgattunk, majd hatalmas nevetésben törtünk ki... Mi együtt többek voltunk, mint két fiatal srác, de még egy felnőttél is többek, ami a túlélésünk esélyét illette. Megesküdtünk egymásnak, hogy mindenünket megosztjuk, együtt maradunk és a végsőig kitartunk. Megkötöttük a Benek-Mula egyetményt, avagy az élni-akarás szövetségét.

Samuel Pisar

Zsidó gyerekek cigarettát árulnak, Varsó, Lengyelország
Yad Vashem's Collections

A „cigarettaárusok” a Három kereszt téren Varsóban olyan gyerekek voltak, akiknek sikerült megszökniük a varsói gettóból. Ezek a menekülő fiatalok kis csoportokat alkotva cigarettát és újságot árultak a lengyeleknek, a vonatokon és ezen a téren. A „cigarettaárusok” Varsó elhagyatott házaiban, vagy temetőiben aludtak. A gettóban maradt rokonaiknak élelmiszert és ruhát csempészték. Később, 1944 augusztusában csatlakoztak a náci elleni lengyel vegyveres felkeléshez.

A második világháború idején a gyerekeknek veszélyekkel teli, baljós valósággal kellett megküzdeniük az állandó fenyegetettség terhe alatt. A szoros barátságok „pót-családként” működtek, melyben a gyerekek biztonság és menedéket találtak. A közöttük fonódott barátság megjelent a személyes kapcsolatokban, titkok megosztásában, beszélgetésekben, játékokban, és néha a túlélésben is. Az „egy mindenkiért, mindenki egyért” elven működő baráti kapcsolatok segítettek a gyerekeknek megbirkózni az őket ért nehézségekkel. Sokak számára az ifjúsági mozgalmak jelentették a kapaszkodót. Voltak gettók, ahol ezek a mozgalmak tovább tudtak működni, és az általuk megteremtett meleg, támogató környezetben a gyerekek biztonságban érezhették magukat, szemben a gettó rideg és fenyegető valóságával.

Előfordultak olyan esetek, ahol különleges kötődés alakult ki gyermek és állat között, mert a gyerekeknek nem mindig volt lehetőségük, vagy elég bizalmuk közeli kapcsolatot kialakítani felnőttekkel, vagy kortársaikkal.

BARÁTSÁG

BARÁTSÁG

MAUD STECKLMACHER, SZÜL. 1929, PROSTEJOV, CSEHSZLOVÁKIA

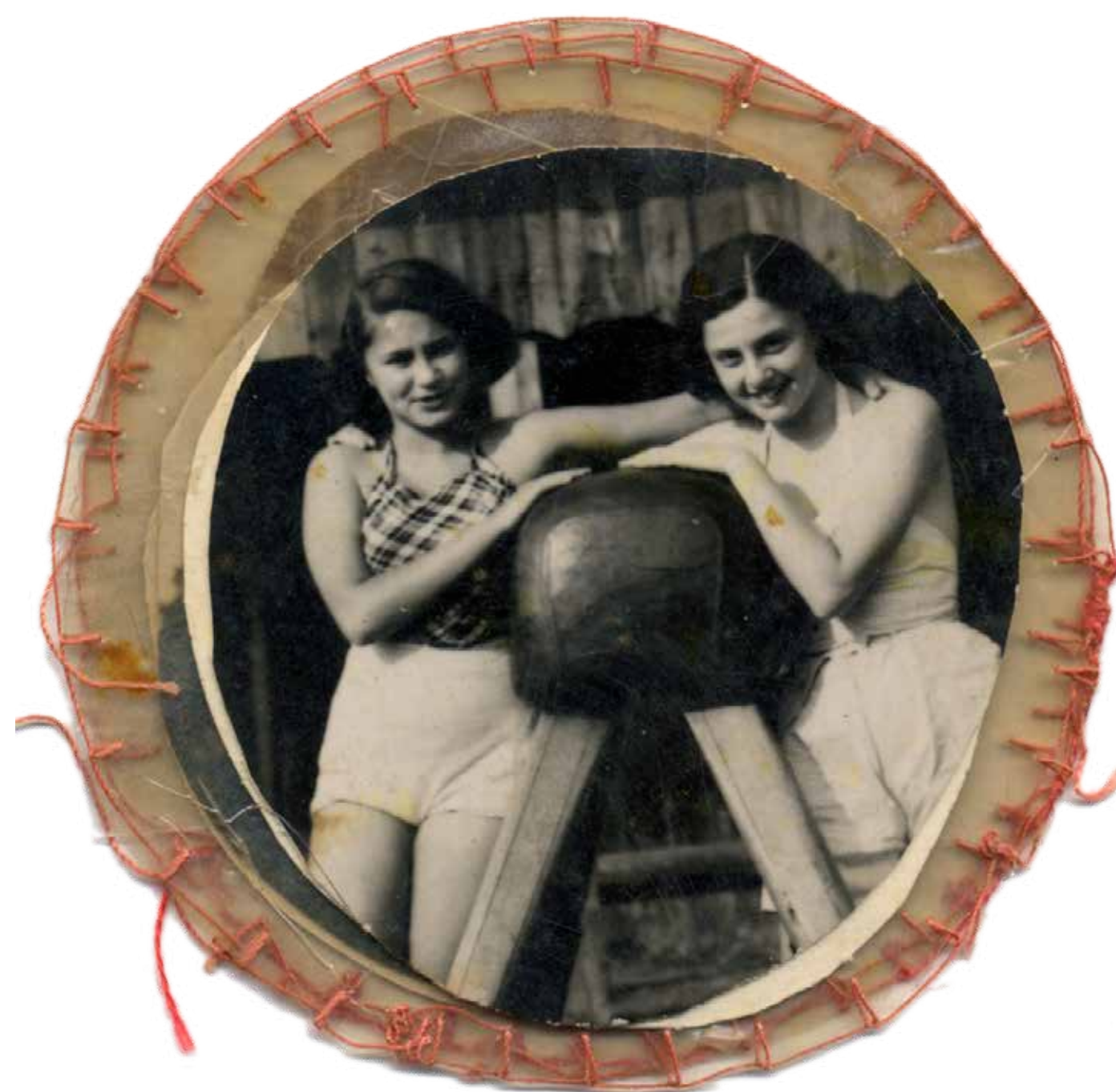
„Sok mindenhez hozzászoktunk. A földön aludtunk egy hatalmas, savanyú szagú helyiségben. Egy bűzös latrina, semmi magánszféra; éhség és szükségállapot. Szerencsére mindezt együtt csináltam végig barátnőmmel, Ruthyval... azután Ruthy eltűnt, Lengyelországba vitték. A transzportok olyan gyorsan indultak egymás után, hogy még csak elbúcsúzni sem volt lehetőségünk. Gyakran gondolok Ruthyra, vajon mit mondott volna, ha meglátta volna a felhőkarcolókat, vagy a lökhajtású repülőket... még 13 éves sem volt, amikor valószínűleg lelőtték.”

Michal Beer (Maud Stecklmacher)

Maud Stecklmacher Ruth Weiss Prostejov városában éltek Morvaországban, és harmadikos korukban lettek jó barátok. A két lány együtt élte át a náci megszállás okozta nehézségeket. 1942 júliusában a barátokat családjaikkal együtt ugyanazzal a transzporttal szállították Prostejovból a terezíni gettóba. A gettóban a lányokat ugyanabba a házba helyezték el, és mindenben együtt mentek keresztül. Később azonban Ruthot hirtelen Lengyelországba deportálták, és soha többé nem látták. Maud a nővérével és édesanyjával együtt túlélte a holokausztot. Jelentkezett egy Hachshara (alijázásra felkészítő) táborba, melyet a Gordonia-Maccabi Hatzair ifjúsági mozgalom vezetett. 1949 márciusában Maud Izraelbe költözött édesanyjával, nővérével és a mozgalom többi tagjával együtt.

Ruth (balra) és Maud a „Maccabi” sportpályán, Prostejov, Morvaország, 1940-1941 tele

Palatáblán készített miniatűr fotóalbum, melyet Katrina Steckelmacher ajándékozott lányának, Maudnak a születésnapjára, Terezín gettó.

United States Holocaust Memorial Museum Collection, Gift of Michal Beer (Maud Stecklmacher)

BARÁTSÁG

ÖNSZERVEZŐDŐ GYEREKCSOPORTOK

„Chick' boldogan puszilgatott minket, ahogy a kis bőrröndje megtelt ételekkel, miközben azt mondtuk neki: „Ne felejtsd, mi egy közösség vagyunk és segítjük egymást...” Ulilának nem volt mit felvennie, így neki adtuk, amit tudtunk, és aztán délután háromkor elindultak. Aznap este, amikor lefeküdtünk, éreztük, hogy valaki hiányzik. A két lány volt az, akik elmentek, mi pedig azt mondtuk magunknak: „Most már sosem lesz meg az igazi 28-as létszám, ahogy szokott.”

A *Heim* 28 könyvből R.G. (13 éves)

A terezíni gettó L410-es lányblokk 28. szobájának lakói létrehoztak egy lányegyletet Ma'agal (A kör) néven. A Ma'agal kifejezés fogalomná vált a lányok körében a foglalkozások miatt, az éneklés, játék vagy tanulás közben és az otthonban töltött idő során.

A Ma'agal volt hivatott arra, hogy helyes utat mutasson az életben, így a lányok, karjukat összefonva, a következő himnuszt énekelték: „Te is hiszel, én is hiszek / Te is tudod, amit én tudok / És bármi történjék is / Nem fogsz engem elárulni, és én sem árulak el téged.” Sajnálatos módon a transzportok realitása beleszólt a lányok életébe. A deportálási rendeletek következtében az egylet feloszlott, és az 1944 szeptemberi-októberi transzportok idején a lányok a zászlójukat négyfelé vágták. Minden darabját egy olyan lány kapta meg, aki még a gettóban maradhatott.

A Ma'agal lányegylet zászlója, 28-as *Heim* (szoba), Terezín gettó
Beit Terezin Archive

OTTHON

„Csak egy maroknyi gyerek maradt meg... mind egy generáció túlélői voltak, és egy generációnak a tanúi.”

Lena Küchler-Silberman

A felszabadulást követően elhagyatott, árva zsidó gyermekek tucatjai gyűltek össze a krakkói Zsidó Tanács épülete előtt Lengyelországban. Nem volt családjuk, vagy otthonuk, ahova haza mehettek volna, és nem volt senki, aki gondjukat viselte volna. Lena Küchler-Silberman összegyűjtötte ezeket a gyerekeket és nyitott nekik egy gyermekotthont. Ápolta, gondozta őket, szinte az „anyukájukká” vált.

Magyarországon, a debreceni gettóban Leah Burnstein egy babaházat készített, melyben a babák a szüleit mintázták. Ez emlékeztette az otthonára, ahonnan a családot deportálták. Leáht a strasshofi koncentrációs táborba vitték Ausztriába. A táborban Leah talált egy könyvborítót, ezzel fedte be a karton „házat”. Leah túlélte a holokausztot és Erec Izraelbe (Izrael földjére) költözött, ahova magával vitte „gyerekkori otthonát”.

Yad Vashem's Collections, Gift of Leah (Burnstein) Carmel, Haifa, Israel

A deportálás, az otthontól való elszakadás, a rejtekhelyeken való bujkálás mind sorsformáló események voltak, melyek a biztonság és a gondoskodás megszűnésével jártak. Sok gyermek számára ezek jelentették a háborúnak a kezdetét. Többen magukkal vittek egy-egy olyan tárgyat hazulról, mely vigasztalást jelentett számukra, mivel az otthonuk emlékét idézte fel bennük.

A holokausztot túlélő gyerekek többsége valamilyen "ideiglenes otthonban" kezdte a háború utáni életét - kolostorokban, nem-zsidó családoknál, akik befogadták őket, gyerekotthonokban, vagy búvóhelyeken. Voltak azonban olyan gyerek is, akik egyik helyről a másikra kóboroltak, és nem volt állandó fedél a fejük fölött.

OTTHON

AZ OTTHON ELVESZTÉSE

REGINA ZIMET, SZÜL. 1933, LIPCSE, NÉMETORSZÁG

„Aznap este, valamivel később, elhagytuk a lakásunkat. Miután a taxi elindult, könnyes szemmel néztünk vissza... átöleltem a babámat... az egyetlen dolgot, amit magammal tudtam vinni, arcomat pedig édesanyám ölébe temettem. Aztán a határon az egyik német őr el akarta venni a babámat! Azt mondta: <Add ide a babádat, jó lesz a lányomnak!> Elsírtam magamat. <Vegyél el bármit, de ne az utolsó emlékemet Lipcséből!> Elhúzta a száját és azt felelte, akkor megtarthatom a babámat, a szülőhelyem utolsó emlékét.”

Regina (Zimet) Levi

A Kristályéjszaka pogromját követően a hat éves Regina Zimet szülei egy határzónát, elhagyják Németországot és Erec Izraelbe (Izrael földjére) költöznek. Otthonukat maguk mögött hagyva 1939-ben átléptek az olasz határon.

Egy év múlva a család az akkor olasz fennhatóság alá tartozó Bengáziba ért, Líbiába. Azonban, miután 1940 júniusában Olaszország szövetséget kötött Németországgal, a családot újra Olaszországba deportálták, majd a ferramonti gyűjtőtáborba zárták. Később a gyermekes családokat, így a Zimet családot is elengedték, és kiköltözhetek a környező falvakba. Zimeték faluról falura vándoroltak Észak-Olaszországban, kezdetben viszonylag szabadon.

1943 őszétől, Észak-Olaszország német megszállását követően a család kénytelen volt elrejtőzni, és több esetben hamis személyazonosságot felvenni.

1945 áprilisában ez a terület felszabadult, majd három hónappal később Regina családjával együtt Erec Izraelbe (Izrael földjére) költözhetett.

Regina galambokat etet az Augustusplatzon, Lipcse, Németország, a háború előtt

Ez a baba volt az egyetlen emlék, melyet Regina magával vitt, mikor családjával együtt lipcsei otthonukból Olaszországba menekültek 1939-ben. Reginának sikerült hat éven át végig megőriznie a babát, miközben a család megjárta Európát és Észak-Afrikát.

Regina és édesanyja a Boaron család házában Bengáziban, az őket bújtató családdal

Yad Vashem's Collections, Gift of Efraim Levi, Ramat Efal, Israel

OTTHON

REJTEKHELYEN

BETTY WATERMAN, SZÜL. 1940, AMSZTERDAM,
HOLLANDIA

„Számomra a kiskutya „pótolta” a szüleimet, akik nem lehettek többé velem... Attól a pillanattól kezdve, hogy elválasztottak minket, nem sok mindenre emlékszem. 1942 novembere volt. Megragadtam egy babát, melyhez végig ragaszkodtam, és egy kis, kitömött játékkutyát... Emlékszem, mindkettőt szorosan markoltam. Biztonságérzetet adtak. A kutyához beszélni is szoktam: 'Megyünk aludni!; Legyünk csendben!' Mintha csak magamhoz beszéltem volna. Megvigasztaltam a kutyust, azt mondtam neki: 'Nem kell félned, itt vagyok veled!' A háború után, 1945 júniusában visszajutottam a szüleimhez, és a kiskutya is jött velem.”

Betty (Waterman) Ilsar

Betty Waterman 1940-ben született Amsterdamban és Simone Rivka Waterman gyermekeke. Kétéves korában egy keresztény gyermekotthonba küldték Utrechtbe, egy háborús országra, ahol a nevével, kezében a babával és a kutyával. Utána egy besúgó a hatóságok tudtára adta a lány zsidó származását, Bettyt kicsempészték az otthonból a Tinholt családhoz, akik a holland ellenállás tagjai voltak. A háború végéig náluk rejtőzött.

A kis Bettynek sötét haja volt, egy olyan vidéken, ahol a helyiek legtöbbször világos; ez felhívta a nazi katonák figyelmét. Attól tartva, hogy észreveszik a kislányt, a nevelőanyja inkább bent tartotta őt, ahol Betty órák hosszat állt az ablak előtt, kezében a játékaival. A háború végén Betty szülei, akiket szintén bújtattak, a Vöröskereszt segítségével megtalálták Tinholtékat, így a család ismét találkozhatott.

Betty Waterman (ismeretlen dátum)

Betty játékkutyája, amit a bujkálás alatt is magánál tartott
Yad Vashem's Collections, Gift of Ronit Ilsar, Afula, Israel